

Dolapsakis, Dimitris

Ρήνα Κατσελλή (1938–2021): απολογισμός και αντιπελάργηση

Neograeca Bohemica. 2021, vol. 21, iss. [1], pp. 77-83

ISBN 978-80-11-01324-0

ISSN 1803-6414 (print); ISSN 2694-913X (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/NGB2021-1-9>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/144755>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Greek in its historical and interwoven stages. Kazazis, like his father who was into the craft of carpentry, was an artisan for the Greek language. Managing this promising Centre was the man's real craft and in a way the zenith of his lifelong pursuits.

It is true that in life, we rarely engage in meaningful dialogues where our interlocutor is giving, grateful and modest enough to offer us some of his/her wisdom. That was the case for Professor Kazazis or the President (Ο Προεδρος/ Ο Πρόεδρος), as we called him at the CGL, meaning that him and only him could be so effortlessly respectful to be designated our President.

In one of his letters, he wrote to me that he was full of enthusiasm and felt like his dream came true, when the Ministry entrusted him with the task to design the curriculum for Ancient Greek in state secondary education. That was our President, enthusiastic like a child, adventurous like Ulysses, brave beyond death. He was the man with the dream, the man with the words and the action to realize that dream.

The circumstances of his loss bewilder and leave us at a loss for words. It was an epic life, with a lyric closure. He only surrendered to the end of a life, but that does not mean the end of a lifetime in letters, academia, productive thought and a creative legacy.

Farewell, Mr. President. May your soul continue its epic quest.

Ρήνα Κατσελλή (1938–2021): Απολογισμός και αντιπελάργηση

Δημήτρης Δολαψάκης

<https://doi.org/10.5817/NGB2021-1-9>

Η Ρήνα Κατσελλή (1938–2021), το γένος Χαραλαμπίδη ή καλύτερα η κόρη του Σταυρή του Λόρτου, υπήρξε μια πολύπλευρη προσωπικότητα. Αφιέρωσε το σύνολο του έργου της στην ανάδειξη του γενέθλιου τόπου της, της Κερύνειας, και στην καταγγελία της κατοχής της Κύπρου από τα τουρκικά στρατεύματα. Το πολύπλευρο ταλέντο της ξεδιπλώθηκε στην ξυλογλυπτική, τη βυζαντινή αγιογραφία, τη μουσική, την ποίηση, το θέατρο, το διήγημα, το μυθιστόρημα, το

δοκίμιο. Κείμενά της δημοσιεύονταν από το 1961 σε περιοδικά και εφημερίδες της Κύπρου.¹ Τα θεατρικά έργα παίχτηκαν στο ραδιόφωνο, στην τηλεόραση, στο σανίδι. Στην Ιστορία της Λογοτεχνίας μνημονεύεται ήδη από το 1986 από τον Κλείτο Ιωαννίδη.²

Πεδίο μελέτης και έμπνευσης αποτέλεσε για αυτήν η αγγλοσαξονική θεατρική και γενικότερα παγκόσμια κλασική λογοτεχνική παραγωγή. Εκτός από την αγγλόφωνη λογοτεχνία, ποίηση και πεζογραφία, την οποία σπούδασε σε νεαρή ηλικία διά αλληλογραφίας στα Αγγλικά, την ενδιέφεραν επίσης η ιστορία και η λαογραφία. Οι αφηγήσεις του πεθερού της, της αγαπημένης της μητέρας, των συγγενών και γενικότερα των Κερυνειωτών, μαζί με τα δικά της βιώματα αποτέλεσαν τη σιρμαγιά (σερμαγιά) για την πρώτη πεζογραφική παραγωγή της.

Από την έκδοση *Τα τετράδια της αδερφής μου* (1967), που δεν ήταν η πρώτη της εμφάνιση διότι είχε προηγηθεί *Το κρησφύγετο του Φουντζιού* στη *Φιλολογική Κύπρο* (Λευκωσία 1962), η λογοτεχνική κριτική αναγνώρισε έμμεσα ότι η Ρήνα Κατσελλή υπόσχεται να δώσει πολλά στο μέλλον. Στην πεζογραφική πορεία της συνέχισε αυτό που κατ' ουσίαν είχε εντοπιστεί ήδη τότε από την Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιέξ: να υπηρετεί το αντιμυθιστόρημα.³ Οι πρωταγωνιστές της, όλοι αυτοί οι καθημερινοί άνθρωποι, διανύουν την ιστορία και τον χρόνο και, παρά το γεγονός ότι τοποθετούνται χρονικά και τοπικά σε συγκεκριμένο χρόνο και τόπο, διαθέτουν ένα είδος αχρονικότητας και ατοπικότητας. Οι χαρακτήρες των τελευταίων της διηγημάτων, δημοσιευμένων μετά το 2014,⁴ προστέθηκαν δίπλα στους 68 υπαρκτούς χαρακτήρες της *Κερύνειας εκ στόματος γερόντων*. Πλασματικοί και υπαρκτοί χαρακτήρες, μύθος και ιστορία, δίνουν για τη λογοτεχνία το αντίστοιχο που είναι για τη ζωγραφική ο μνημειώδης πίνακας του Αδαμάντιου Διαμαντή (1900-1994) *Ο Κόσμος της Κύπρου*.⁵ Η απεικόνιση της ζωής και του χαρακτήρα των ηρώων της ξεπερνούν όμως την ηθογραφική καταγραφή.

Η Ρήνα Κατσελλή ανήκει στην επονομαζόμενη «Γενιά του '60» που άνθισε κατά την α' περίοδο της Κυπριακής Δημοκρατίας και θεωρείται ως συγγραφέας παραγωγική, νεοτερική, στραμμένη θεματολογικά είτε στις ιστορικές περιπέτειες της Κύπρου – όπως στον απελευθερωτικό Αγώνα του 1955-1959 και την εμπειρία

1 Katselli (1986: 65-80).

2 Ioannidis (1986: 338-391).

3 Kechagioglou – Papaleontiou (2010: 568).

4 1) *Οδοδείχτες του παλιού καιρού. Ένα μυθιστόρημα σε μικρές ιστορίες* (2014), 2) *Ψήγματα Ανατροπών*. «*Το κρησφύγετο του Φουντζιού*» και *άλλα διηγήματα* (2015), 3) *Ψήγματα Ανατροπών Β': διηγήματα* (2017), 4) *Ψήγματα Ανατροπών Γ': διηγήματα* (2019) και 5) *Παράνοια* (υπό έκδοση).

5 Βλ. περιγραφή του έργου στον Bakirtzis (2013: 102-115).

της εισβολής του 1974 -, είτε γενικότερα «στον σύγχρονο άνθρωπο και τα υπαρξιακά του προβλήματα».⁶

Η φιλολογική κριτική επικεντρώθηκε στην περιγραφή των υποθέσεων των έργων της Ρήνας Κατσελλή,⁷ στη συμπερίληψή τους σε ιδεολογικά σχήματα και ειδολογικές κατατάξεις ή γενικότερα τόνισε την εμπειρία της προσφυγιάς, συγγέοντας τη λογοτεχνική μαρτυρία, που η Ρήνα Κατσελλή υπηρέτησε με το *Πρόσφυγας στον τόπο μου* (1975) και τις μελέτες (όπως είναι το *Κερύνηια - Ιστορία της πόλης*) με την καθαυτὸ μυθιστορηματική πεζογραφία. Την ενέταξαν στη Λογοτεχνία της Διχοτόμησης (Partition Literature), βρίσκοντας λογοτεχνικά παράλληλα από την Παλαιστίνη, την Ινδία και το Πακιστάν.⁸ Στη συνέχεια, η κριτική επεκτάθηκε στο ιστορικό υπόβαθρο πάνω στο οποίο στηρίχθηκε για το τετράτομο βυζαντινό μυθιστόρημά της και στα αναγνώσματά της, καθώς επίσης και στις τεχνοτροπίες αφήγησης που χρησιμοποίησε.⁹ Η έρευνα ασχολήθηκε επίσης με τη χρήση ή τη θέση της κυπριακής διαλέκτου στο έργο της.¹⁰ Η γλώσσα όμως υπήρξε το «μέσον», το όχημα, μέσα από το οποίο ήθελε να οδηγήσει τον/τους αναγνώστη/ες της. Δεν ήταν ο αυτοσκοπός της. Τη χρησιμοποίησε ενσυνείδητα, για να προσδώσει τη φυσικότητα, ελλειπτικότητα και λιτότητα του προφορικού λόγου ή του εσωτερικού μονολόγου τού εκάστοτε ατόμου των ιστοριών της.

Οι αξιόλογες κρίσεις που έγιναν για το συγγραφικό της έργο άλλοτε παραγκώνισαν και άλλοτε ανάδειξαν το γεγονός ότι η Ρήνα Κατσελλή δεν θέλησε να μείνει περιορισμένη στα γεωγραφικά όρια της Κύπρου, αλλά να απευθυνθεί στο ελληνόφωνο αναγνωστικό κοινό εν γένει και στη συνέχεια στο αγγλόφωνο, γαλλόφωνο κ.ά., εκεί όπου η χρήση της διαλέκτου θα έπρεπε να εξομαλυνθεί έστω και αν οι μεταφραστές θα αναζητούσαν ισοδύναμες λέξεις από τη διαλεκτική παράδοση του τόπου υποδοχής του έργου. Πολλοί από τους μεταφραστές του έργου της ήταν ταυτόχρονα και μελετητές της ελληνικής και κυπριακής λογοτεχνίας, διετέλεσαν ακαδημαϊκοί δάσκαλοι, όπως για παράδειγμα ο Ανδρέας Χατζησάββας μαζί με τους συνεργάτες του¹¹ και η Marie-Cécile Grémillet.¹² Τελευταία, η Ρήνα

6 Kechagioglou - Papaleontiou (2010: 490, 507, 517, 527, 528-529, 674, 693).

7 Papantoniou (s.d.).

8 Balasopoulos (2002: 53-56).

9 Dolapsakis (2006: 193-199) και Dolapsakis (2009: 128-144). Βλ. επίσης Νίκος Παναγιώτου, «Ρήνα Κατσελλή, Κερύνηια εκ στόματος γερόντων, εκδόσεις Χρυσοπολίτισσα 2009». Παρουσίαση στην Αίθουσα Εκδηλώσεων του Σωματείου Αδούλωτη Κερύνηια, 21/04/2010.

10 Galazis (2020: 60-83). Από διάλεξη στο Πανεπιστήμιο του Πολίτη - Δήμος Λεμεσού, 14/05/2019.

11 Katselli - Chatzisavvas (1997); Katselli (2009).

12 Βλ. Marie-Cécile Grémillet, «Une autobiographie de plasticienne». Intervention à Chypre le 3 novembre 2009 (διάλεξη).

Κατσελλή συμπεριλήφθηκε στην εθνογραφική παρουσίαση της κυπριακής κοινωνίας σε μονογραφία τής Μαρίας Κ. Κουμαριανού.¹³

Χάρης στην επαγγελματική σχέση που απόκτησε με το γράψιμο και την έρευνα, η Ρήνα Κατσελλή έφθασε σε υψηλά επίπεδα προσωπικής ικανοποίησης και πληρότητας, διότι πάνω από όλα αγαπούσε υπερμέτρως τη λογοτεχνία, όπως είχε γράψει για αυτήν το 1989 ο Δώρος Χρίστης.¹⁴ Μέσα από τη λογοτεχνική δημιουργία και το δικό της παράδειγμα, οδήγησε τους νέους αναγνώστες της που απόκτησε κατά τη διάρκεια των είκοσι τελευταίων ετών στην αυτογνωσία και στην αυτοσυνειδητοποίηση, δείχνοντας ότι η αγάπη για την πατρίδα δεν έχει όρια ή ημερομηνία λήξης. Για περισσότερο από πενήντα χρόνια, υπήρξε παρούσα στα λογοτεχνικά και πολιτιστικά δρώμενα της Κύπρου, ενώ για δεκαπέντε χρόνια (1981–1996) ήταν ενεργή πολιτικός.¹⁵ Ήταν σε συχνή επαφή με το σύνολο του πνευματικού κόσμου της πατρίδας της: με συγγραφείς, ποιητές, σκηνοθέτες, ηθοποιούς, ερευνητές, μεταπτυχιακούς και διδακτορικούς φοιτητές, όπως και με ακαδημαϊκούς από την Κύπρο, την Ελλάδα και τις αγγλοσαξονικές χώρες. Κυρίως όμως ήταν σε επαφή με τους απλούς ανθρώπους, όπως επίσης με τους συγγενείς της, τους φίλους και συμμαθητές της, τους συντοπίτες της, τους οποίους αγάπησε και με τους οποίους υπηρέτησε ενσυνείδητα τον ίδιο σκοπό: την καταγγελία της πολυετούς κατοχής του γενέθλιου τόπου από τα τουρκικά στρατεύματα και τον αγώνα για δικαιοσύνη, ελευθερία, αξιοπρέπεια. Ανήκε σε μια σπάνια ράτσα ανθρώπων που είχαν βάλει στην άκρη το μίσος και την εκδίκηση. Η κατανόηση της πολυπλοκότητας των ανθρώπων, των αδυναμιών και παθών τους, των πολιτικών παιχνιδιών και της εξωτερικής διεθνούς πολιτικής, η αναζήτηση της ιστορικής αλήθειας και η μετουσίωση αυτής σε λογοτεχνικό προϊόν, η γνώση τού πόσο απλή και ουσιαστική μπορεί να γίνει η ζωή μέσω της τέχνης, και ιδιαίτερα μέσω της λογοτεχνίας που υπηρετεί υψηλούς σκοπούς, ήταν μερικά από τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς της, που την έκαναν γοητευτική και αγαπητή. Σε όλα αυτά να προστεθούν το χιούμορ, που ήξερε να το εκτιμά και να το αξιοποιεί, τα έργα τέχνης, που ήξερε να τα απολαμβάνει και να τα γεύεται, η φύση, που ήξερε να την αναγεννά και να τη φροντίζει, τα ζώα, που πρόσεχε, οι φίλοι, που δεν τους ξεχνούσε ποτέ, τα παιδιά και εγγόνια της, που τα αγαπούσε και τα ήθελε ανεξάρτητα και δυναμικά. Ακόμα, την χαρακτήριζε ένα είδος νεο-εξπρεσιονισμού, με

13 Κουμαριανου (2020: 57, 58, 64, 89, 92, 102, 103, 106, 108, 122, 127, 128, 132, 236, 238, 250–255, 267, 274). Βλ. επίσης Κουμαριανου (2011: 299–315).

14 Christis (1989).

15 Βλ. σύντομη και ουσιαστική παρουσίαση της ζωής της στον Πέτρο Παπαπολυβίου, «Της Ρήνας Κατσελλή (1938–2021), της φωνής της Κερύνειας», προσβάσιμο στο <https://papapolyviou.com/2021/05/28/tis-rinas-katselli-1938-2021-tis-phonis-tis-kerinias> [14/07/2021].

την έννοια της επιθυμίας έκφρασης του εαυτού, αγκαλά με μια βαθιά συστολή στις δημόσιες εμφανίσεις της. Το σύνολο του έργου της, λοιπόν, κι όχι ένα μέρος ή ένα βιβλίο από αυτό, σε συνδυασμό και συνάρτηση με την προσωπικότητά της ήταν που την έκαναν μοναδική, αληθινή, ρεαλίστρια αλλά και ταυτόχρονα ουτοπική. Έχοντας πάντα το αγκάθι της προσφυγιάς.¹⁶ Με αυτό ακριβώς το βίωμα ταυτιζόταν ο συντριπτικός αριθμός των Κύπριων αναγνωστών της, οι οποίοι της έδειχναν πάντοτε την αγάπη τους και της εξέφραζαν την εκτίμησή τους.

Το κυριότερο χαρακτηριστικό της ήταν ότι μαθήτευε δίπλα στους άλλους, άκουε και μάθαινε πράγματα από αυτούς, περίμενε την κριτική και το σχόλιό τους, για να γίνει, όπως τελικά έγινε, η γραφή της ωριμότερη, αλλά και η εκδοτική ποιότητα των κειμένων της αρτιότερη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η περίπτωση ιστορικού αναχρονισμού, με την έννοια του χρονολογικού λάθους που απέδιδε σε προτερόχρονη στιγμή ένα ιστορικό γεγονός, το οποίο δεν έγινε το 1887, όπως υπονοεί η συγγραφέας, αλλά το 1889. Το απόσπασμα το αφαίρεσε στην επανέκδοση του έργου.¹⁷

Ο σχεδιασμός των βιβλίων της, η καλή ποιότητα του χαρτιού, η οικογένεια γραμμάτων, το μέγεθος, που έπρεπε να είναι ευανάγνωστο για τον λόγο ότι οι περισσότεροι συνομήλικοι Κερυνειώτες ήταν μεγάλης ηλικίας και τα βιβλία της έπρεπε να τα διαβάζουν χωρίς δυσκολία, το δεξί περιθώριο της σελίδας, που ήταν μικρό για να εξοικονομηθεί χαρτί και κόστος, όλα τα υπολόγιζε. Γύρω από το έργο της και το έργο του Λαογραφικού Ομίλου Κερύνειας είχε δημιουργηθεί μία ομάδα συνεργατών. Η ίδια είχε δημιουργήσει επίσης ένα μικρό, ετερόκλιτο δίκτυο πρώτων αναγνωστών, που ανανεωνόταν σταδιακά.

Επηρεασμένη από ντοστογιεφσκικά αναγνώσματα, μέσω της χρήσης διαφορετικών φωνών ή αφηγητών, έδινε τη δυνατότητα στον αναγνώστη να μπει στο παιχνίδι της ταύτισης του ιδίου με κάποιον από τους αφηγητές της. Η «συνεργασία» του αναγνώστη με τη συγγραφέα είχε ήδη εντοπιστεί στο έργο της από πολύ νωρίς.¹⁸ Η πολυφωνικότητα της γραφής έδινε την εντύπωση της πολύπλευρης παρουσίας αλλά και της πλήρους γνώσης της πραγματικότητας, η οποία παρουσιαζόταν σε συνδυασμό με ένα βαθύ γλυκόπικρο νόημα της σημερινής

16 «[...] μα έχω τον καημό της κατεχόμενης Κερύνειας και το μόνο που με ενδιαφέρει είναι να ασχολούμαι με τον Λαογραφικό Όμιλο Κερύνειας και να γράφω αυτά που με καίνε προσωπικά χωρίς να ενδιαφέρομαι για πιο πέρα. [...]» (από επιστολή της προς τον γράφοντα, 21/11/2015).

17 Katselli (1991: 11). Πρβλ. Katselli (2009: 348), όπου έχουν αφαιρεθεί δύο παράγραφοι. Η αναφορά στο ερωτικό δράμα της Μαρίας Βετσέρας με τον Ροδόλφο προοικονομούσε ένα άλλο ερωτικό δράμα που αφορούσε την οικογένεια του πρώτου προύχοντα της Κερύνειας, βλ. Katselli (1991: 15).

18 Papaleontiou (2000: 238).

πραγματικότητας, πίσω από την οποία κρυβόταν μια ενδεδειγμένη έρευνα εκ μέρους της. Παρατηρούμε ότι τα όρια της πραγματικότητας με τη μυθοπλασία δεν είναι πάντα ξεκάθαρα στο έργο της, το γράψιμό της σταδιακά, με το να γίνει πολυπλοκότερο και ωριμότερο, οδήγησε στο να καταφέρει η φαντασία να αποδώσει ή να μιμηθεί την πραγματικότητα με τόσο αληθοφανή τρόπο και σε τέτοιο βαθμό που ο αναγνώστης να πείθεται ότι πρόκειται για παρουσίαση υπαρκτικών προσώπων.¹⁹ Σου δίνεται ακόμα η εντύπωση της πλήρους καταγραφής του παρελθόντος, που δεν έχει ως στόχο την ενατένιση και την ηδυπαθή στάση απέναντι στα γεγονότα, αλλά την αφύπνιση του αναγνώστη και της προτροπής να γίνει αυτός πιο ενεργός πολίτης.

Λίγο πριν από τα μεσάνυχτα της 27^{ης} Μαΐου 2021, όταν πέρασε την όχθη της Αχερουσίας λίμνης, ελπίζω να συνέχισε με τη φιλοπερίεργεια που την διακατείχε την πορεία της, για να ανακαλύψει αν υπάρχει ζωή στο επέκεινα.

Βιβλιογραφία

- Bakirtzis, Ch. 2013. Ο 'Kosmos tis Kyprou' του Adamantiou Diamanti os eikona. *Eikonostasion* 4, 102-115. [Μπακιρτζής, Χ. 2013. Ο «Κόσμος της Κύπρου» του Αδαμάντιου Διαμαντή ως εικόνα. *Εικονοστάσιον* 4, 102-115.] Διαθέσιμο από: <https://bit.ly/3rprKk8> [20 Ιουλίου 2021].
- Balasopoulos, A. 2002. The Spatial Politics of Partition Literature. *The ESSE Messenger* 11/2, 53-56.
- Christis, D. 1989. I Rina, i Keryneia ki o 'Ragias'. *Fileleftheros* 10 760 (16/05/1989), 10 761 (17/05/1989). [Χρίστis, Δ. 1989. Η Ρήνα, η Κερύνεια κι ο «Ραγιάς». *Φιλελεύθερος* 10 760 (16/05/1989), 10 761 (17/05/1989).]
- Dolapsakis, D. 2006. Le roman historique chez Rina Katselli. In A. Chatzisavvas (ed.), *Histoire et Littérature. Le double dans la Littérature Néo-hellénique. Hommage à Fotini et Panayotis Yannopoulos: actes 2005*. Besançon 2006, 193-199.
- Dolapsakis, D. 2009. O topos, o chronos kai o anthropos. Ta synora kai i mythistorimatiki polyfonia stin 'Keryneia ek stomatos geronton' tis Rinas Katselli. [Δολαψάκης, Δ. 2009. Ο τόπος, ο χρόνος και ο άνθρωπος. Τα σύνορα και η μυθιστορηματική πολυφωνία στην «Κερύνεια εκ στόματος γερόντων» της Ρήνας Κατσελλή.] In C. Bobas (ed.), *D'une frontière à l'autre. Mouvements de fuites, mouvements discontinus dans le monde néo-hellénique. Présences néo-helléniques dans les pays francophones ici-maintenant et ailleurs. Actes du XXe colloque international des néo-hellénistes des universités francophones (24-26 Mai 2007)*. Athènes - Lille, 128-144.
- Galazis, L. 2015. Rina Katselli, Ododeichtes tou paliou kaiou. Ena mythistorima se mikres istories. Lefkosia, Ekdoseis Chrysopolitissa, 2014. *Nea Epochi* 324, 81-85. [Γαλάζης, Λ. 2015. Ρήνα Κατσελλή, Οδοδείχτες του παλιού καιρού. Ένα μυθιστόρημα σε μικρές ιστορίες. Λευκωσία, Εκδόσεις Χρυσοπολίτισσα, 2014. *Νέα Εποχή* 324, 81-85.]
- Galazis, L. 2020. I kypriaki dialektos sti theatriki grafi tis Rinas Katselli. *Anerada* 5, 60-83. [Γαλάζης, Λ. 2020. Η κυπριακή διάλεκτος στη θεατρική γραφή της Ρήνας Κατσελλή. *Ανεράδα* 5, 60-83.]

19 Η παρατήρηση στον Galazis (2015: 85).

- Ioannidis, K. 1986. *Istoria tis Neoteris Kypriakis Logotechnias*. Lefkosia. [Ιωαννίδης, Κ. 1986. *Ιστορία της Νεώτερης Κυπριακής Λογοτεχνίας*. Λευκωσία.]
- Katselli, R. 1986. *Parakatathesi 50: Rina Katselli*. Lefkosia. [Κατσελλή, Ρ. 1986. *Παρακατάθεση 50: Ρήνα Κατσελλή*. Λευκωσία.]
- Katselli, R. 1991. *Keryneia ek stomatos geronton. G' ekd.* Lefkosia. [Κατσελλή, Ρ. 1991. *Κερύνεια εκ στόματος γερόντων. Γ' έκδ.* Λευκωσία.]
- Katselli, R. 2009. *Prosfygas ston topo mou [Πρόσφυγας στον τόπο μου]/Refugiée dans mon propre pays. Edition bilingue français-grec traduit par A. Chatzisanvas*. Besançon.
- Katselli, R. – Chatzisanvas, A. 1997. *Baleine bleue*. Besançon.
- Kechagioglou, G. – Papaleontiou, L. 2010. *Istoria tis Neoteris Kypriakis Logotechnias*. Lefkosia. [Κεχαγιόγλου, Γ. – Παπαλεοντίου, Λ. 2010. *Ιστορία της Νεότερης Κυπριακής Λογοτεχνίας*. Λευκωσία.]
- Koumariou, M. K. 2011. *Exile et nostalgie: la matière de l'écriture autobiographique chypriote. Le cas de Rina Katselli*. In K. Dimadis (ed.), *Proceedings of the 4th European Congress of Modern Greek Studies (Granada, 9–12 September 2010). Identities in the Greek world (from 1204 to the present day)*. Vol. 2. Athens, 299–315.
- Koumariou, M. K. 2020. *Kypros. Ethnografiko imerologio kai alles simeioseis (eleftheres perioches – katechomena – maronitochoria)*, 2002–2010. Athina. [Κουμαριανού, Μ. Κ. 2020. *Κύπρος. Εθνογραφικό ημερολόγιο και άλλες σημειώσεις (ελεύθερες περιοχές – κατεχόμενα – μαρωνιτοχώρια)*, 2002–2010. Αθήνα.]
- Papaleontiou, L. 2000. *I enascholisi tis Tatianas Gritsi-Milliex me tin Kypriaki Logotechnia*. In L. Papaleontiou (ed.), *Stochastikes prosarmoges. Gia tin istoria tis evryteris neoellinikis logotechnias*. Athina, 230–242. [Παπαλεοντίου, Λ. 2000. *Η ενασχόληση της Τατιάνας Γκρίτσι-Μιλλιέξ με την Κυπριακή Λογοτεχνία*. Στο Λ. Παπαλεοντίου (επιμ.), *Στοχαστικές προσαρμογές. Για την ιστορία της ευρύτερης νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα, 230–242.]
- Papantoniou, S. [s.d.]. *Rina Katselli*. Unpublished manuscript. [Παπαντωνίου, Σ. [χ.η.]. *Ρήνα Κατσελλή*. Χειρόγραφο.] Διαθέσιμο από: <https://bit.ly/3rzNiut> [19 Ιουλίου 2021].

Za vším hledej ženu: Charikleia Štastná jako první překladatelka z češtiny do novořečtiny

Kateřina Bočková Loudová

<https://doi.org/10.5817/NGB2021-1-10>

Letos tomu bude sto let, kdy *Národní listy* uveřejnily krátkou zprávu o úmrtí Charikleie Štastné (1869 – 30. dubna 1921), manželky prof. Jaroslava Štastného